

Jocul
cu mărgele
de sticlă

O încercare de biografie a lui Josef Knecht,
magister ludi, împreună cu scrierile postume
ale lui Knecht publicate de

H E R M A N N H E S S E

Traducere din limba germană,
prefață și note de
ION ROMAN

CUPRINS

Prefață 5

JOCUL CU MĂRGELE DE STICLĂ

O încercare de introducere 19

BIOGRAFIA LUI JOSEF KNECHT,
MAGISTER LUDI

Chemarea 59

Waldzell. 103

Anii de studiu 129

Două ordine 167

Misiunea 202

Magister ludi 234

În serviciu 265

Cei doi poli 299

O convorbire 327

Pregătiri 364

Circulara 391

Legenda 421

SCRIERILE POSTUME ALE LUI JOSEF KNECHT

Poeziile din vremea școlii și studentiei..... 485

Cele trei biografii:

Aducătorul de ploaie 499

Duhovnicul 546

Biografie indiană 580

JOCUL CU MĂRGELE DE STICLĂ

O încercare de introducere
pe înțelesul tuturor în istoria lui

...non entia enim licet quodammodo levibusque hominibus facilius atque incuriosius verbis reddere quam entia, verumtamen pio diligentique rerum scriptori plane aliter res se habet: nihil tantum repugnat ne verbis illustretur, at nihil adeo necesse est ante hominum oculos proponere ut certas quasdam res, quas esse neque demonstrari neque probari potest, quae contra eo ipso, quod pii diligentesque viri illas quasi ut entia tractant, enti nascendique facultati paululum appropinquant.

ALBERTUS SECUNDUS

Tract. de cristall. spirit.

ed. Clangor et Collof., lib. I., cap. 28

În tălmăcirea manuscrisă a lui Josef Knecht:

„...dacă într-o anumită privință și pentru oamenii ușuratici lucrurile fără de ființă pot fi mai lesne și mai cu nepăsare redată prin vorbe decât cele în ființă, pentru istoricii cucernici și conștiințioși este tocmai dimpotrivă: nimic nu se opune într-atâta înfățișării prin vorbe și nimic nu este,

totuși, mai necesar să fie pus în fața ochilor omenesți decât anumite lucruri, a căror existență nu poate fi nici dovedită, nici probată, care însă, tocmai prin aceea că oamenii cu-cernici și conștiincioși le tratează într-o măsură ca pe lucruri existente, sunt apropiate cu un pas de existență și de putința de a lua naștere.“

Intenția noastră este să cuprindem în această carte puținul material biografic pe care l-am putut găsi în legătură cu Josef Knecht, *ludi magister*¹ Josephus III, cum e numit în arhivele jocului cu mărgelile de sticlă. Nu trecem cu vederea faptul că această încercare se află, sau pare să se afle, într-o anumită măsură în contradicție cu legile și datinile ce stăpânesc viața spirituală. Unul dintre principiile majore ale vieții noastre spirituale constă tocmai în disoluția factorului individual, în încadrarea pe cât posibil desăvârșită a insului în ierarhia autorității educative și a științelor. Iar acest principiu s-a înfăptuit printr-o tradiție îndelungată în așa măsură, încât astăzi este nemaipomenit de greu, ba chiar în multe cazuri cu totul imposibil să mai găsești amănunte biografice și psihologice despre persoanele, luate individual, care au slujit într-un mod eminent această ierarhie; în foarte multe cazuri, nu mai pot fi stabilite nici măcar numele persoanelor. Una dintre caracteristicile vieții spirituale a Provinciei noastre rezidă în aceea că organizarea ei ierarhică are drept ideal anonimatul și că se apropie foarte mult de realizarea acestui ideal.

Dacă, totuși, am stăruit în încercarea noastră de a stabili câte ceva asupra vieții lui *ludi magister* Josephus III și de a schița fugar imaginea personalității sale, am făcut-o nu din vreun cult al personalității și nici din nesupunere

¹ „Maestrul jocului“ (lb. lat.)

față de obiceiuri, ci dimpotrivă, după cum credem, numai în sensul unui serviciu adus adevărului și științei. E o idee veche: cu cât formulăm o teză mai ritos și mai categoric, cu atât mai irezistibil își cheamă ea antiteza. Încuviințăm și respectăm ideea care stă la baza anonimatului autorității noastre și a vieții noastre spirituale. Dar o privire aruncată în preistoria chiar a acestei vieți spirituale, îndeosebi în evoluția jocului cu mărgele de sticlă, ne arată într-un mod incontestabil că fiecare fază a evoluției, fiecare amplificare, fiecare modificare, fiecare cotitură esențială, indiferent dacă ar trebui considerată progresivă sau conservatoare, îl dezvăluie indubitabil nu pe autorul unic și propriu-zis, ci chipul limpede al acestuia tocmai în persoana celui care a introdus modificarea, care a fost instrumentul transformării și al perfecționării.

Firește, ceea ce înțelegem noi astăzi prin personalitate se deosebește considerabil de sensul pe care-l dădeau noțiunii biografii și istoricii din timpurile mai vechi. Pentru ei, și mai ales pentru autorii din acele epoci, care aveau o pronunțată înclinare spre biografie, esențialul la o personalitate pare a fi fost, am zice, trăsătura excepțională, anomalia și unicul, ba chiar, adesea, de-a dreptul patologicul, în vreme ce noi, cei de astăzi, vorbim în genere despre personalități marcante abia atunci când întâlnim oameni care, dincolo de orice originalități și bizarerii, au reușit să se încadreze pe cât posibil complet în generalitate, să se pună pe cât posibil mai deplin în serviciul a ceea ce se află mai presus de persoane. Dacă privim cu mai multă atenție, constatăm că și Antichitatea a cunoscut acest ideal: întruchiparea „înțeleptului“ sau a „desăvârșitului“ la vechii chinezi, de pildă, sau idealul învățaturii socratice despre virtute aproape că nu se deosebesc prin nimic de idealul nostru actual, iar unele mari organizații spirituale, cum ar fi Biserica Romană în epocile ei de glorie, au cunoscut principii similare, și unele dintre figurile lor cele mai mari, ca Sfântul

Toma din Aquino, ne apar, aidoma statuilor din vechea Grecia, mai mult ca niște reprezentări clasice ale unor tipuri decât ca persoane individuale. Cu toate acestea, în vremurile dinaintea reformării vieții spirituale, care a început în secolul douăzeci și ai cărei moștenitori suntem, acel vechi ideal pur se pierduse, pare-se, aproape cu totul. Suntem uimiți când în biografiile din acele timpuri găsim povestindu-se cam prea pe larg câți frați și câte surori a avut eroul sau câte urme și cicatrice sufletești i-au lăsat desprinderea de copilărie, pubertatea, lupta pentru afirmare în viață, căutările în dragoste. Pe noi, cei de astăzi, nu ne interesează patologia, nici istoria familială, nici viața instinctuală sau digestia și somnul eroului; pentru noi nu sunt deosebit de importante nici chiar preistoria lui spirituală, educația prin studiile preferate, lecturile îndrăgite și așa mai departe. Pentru noi, erou și om vrednic de un interes deosebit devine numai acela care este pus de natură și prin educație în situația să-și dizolve aproape pe de-a-ntregul persoana în funcția ei ierarhică, fără ca totuși prin aceasta să-și piardă impulsul puternic, proaspăt, demn de admirat, care constituie mireasma și valoarea individului. Iar când între persoană și ierarhie se ivesc conflicte, noi vedem chiar în aceste conflicte piatra de încercare a dimensiunilor unei personalități. Pe cât de puțin suntem de acord cu rebelul pe care poftelile și pasiunile îl împing la ruptura cu ordinea stabilită, pe atât de mult venerăm amintirea unui sacrificiu, a ceva cu adevărat tragic.

Interesul pentru persoană, pentru nume, pentru înfățișare și gesturi ni se pare deci îngăduit și firesc la ei, la eroi, la acești oameni într-adevăr exemplari, fiindcă până și în cea mai desăvârșită ierarhie, în organizația cea mai lipsită de fricțiuni noi nu vedem nicidecum o mașinărie înjghebată din piese moarte și indiferente în sine, ci un corp viu, alcătuit din părți și animat de organe care își au fiecare chipul propriu și independența sa și participă la

minunea vieții. În acest sens ne-am străduit să adunăm informații despre viața maestrului jocului cu mărgelile de sticlă Josef Knecht, îndeosebi din cele scrise de el însuși, dând la iveală și mai multe manuscrise, pe care le considerăm vrednice de citit.

Ceea ce avem de împărtășit asupra persoanei și vieții lui Knecht este desigur cunoscut în întregime sau în parte unora dintre membrii Ordinului, în special jucătorilor cu mărgelile de sticlă, și tocmai din acest motiv cartea noastră se adresează nu doar acestui cerc, ci nădăjduiește să-și afle cititori plini de înțelegere și dincolo de el.

Pentru acest cerc restrâns, cartea noastră nu ar avea nevoie de nicio introducere și de niciun comentariu. Întrucât însă dorim ca biografia și scrierile eroului nostru să aibă cititori și în afara Ordinului, ne revine sarcina cam dificilă să începem cartea cu o mică introducere populară, destinată cititorilor mai puțin avizați, despre sensul și istoria jocului cu mărgelile de sticlă. Subliniem că această introducere este și dorește să fie una cu caracter popular și că nu are nicio pretenție să lămurească problemele jocului și ale istoriei lui care sunt încă discutate în însuși interiorul Ordinului. Momentul pentru o expunere obiectivă a acestei teme este încă foarte departe.

Așadar, să nu se aștepte de la noi o istorie și o teorie completă a jocului cu mărgelile de sticlă; nici chiar autorii mai vrednici și mai iscusiți decât noi nu ar fi astăzi în stare de așa ceva. Sarcina aceasta rămâne pe seama viitorului, dacă nu cumva sursele și premisele spirituale pentru așa ceva nu se vor pierde până atunci. Iar un manual despre jocul cu mărgelile de sticlă poate fi studiul nostru cu atât mai puțin; un asemenea manual nici nu se va scrie vreodată. Regulile acestui joc al jocurilor se învață numai pe calea obișnuită, prescrisă, care cere câțiva ani, și nimeni dintre inițiați nu ar putea avea vreun interes să facă aceste reguli ale jocului mai ușor de învățat.

Aceste reguli, limbajul semnelor și gramatica jocului reprezintă un fel de limbaj secret foarte perfecționat, la care participă mai multe discipline științifice și ramuri ale artei, mai ales însă matematica și muzica (respectiv, știința muzicii), și care este în măsură să exprime și să pună în relații reciproce conținutul și rezultatele celor mai multe științe. Jocul cu mărgelile de sticlă este, așadar, un joc care sintetizează toate conținuturile și valorile culturii noastre, se joacă cu ele, cam cum trebuie să se fi jucat cu vopselele de pe paleta sa un pictor din perioadele de înflorire a artelor. Tot ceea ce a produs umanitatea ca știință, gândire înaltă și opere de artă în epocile ei creatoare, tot ceea ce perioadele ulterioare de studiu savant au exprimat în concepte și au transformat în tezaur intelectual, tot acest material uriaș de valori spirituale este adus în joc de jucătorul cu mărgelile de sticlă, așa cum o orgă e făcută să cânte de către organist, iar această orgă este de o perfecțiune aproape de neconceput, clapele și pedalele ei ating întregul cosmos spiritual, registrele ei sunt aproape nenumărate, astfel încât, teoretic, cu acest instrument poate fi reprodus în joc întregul conținut spiritual al lumii. Clapele, pedalele și registrele sunt acum precis statornicite, modificările și încercările de perfecționare în ceea ce privește numărul și așezarea lor sunt de fapt posibile numai în teorie: îmbogățirea limbajului jocului prin introducerea unor noi conținuturi este subordonată celui mai sever imaginabil control exercitat de conducerea supremă a jocului. Dimpotrivă, în interiorul acestei alcătuiți solide sau, ca să rămânem la metafora noastră, în interiorul complicatei mecanici a acestei orgi uriașe, fiecărui jucător îi stă la îndemână un univers întreg de posibilități și combinații, iar ca printre mii de jocuri executate strict să se asemene două măcar, mai mult decât superficial, este ceva aproape cu neputință. Chiar dacă s-ar întâmpla vreodată ca doi jucători să-și compună jocul, fără

vreo intenție, din același mic mănunchi de teme, aceste două jocuri ar putea să arate și să se desfășoare cu totul diferit, după felul de a gândi, după caracterul, dispoziția sufletească și virtuozitatea jucătorilor.

În ultimă instanță, cât de departe vrea să împingă istoricul înapoi începuturile și preistoria jocului cu mărgelile de sticlă este un lucru asupra căruia poate hotărî el, după bunul său plac. Căci, ca orice idee mare, jocul acesta nu are propriu-zis un început, ci, ca idee, a existat întotdeauna. Ca idee, ca intuiție și ideal îl găsim imaginat încă în epocile timpurii, așa de exemplu la Pitagora, apoi, în perioada târzie a culturii antice, în cercul elenistic al gnosticilor, nu mai puțin la vechii chinezi, apoi iarăși în momentele culminante ale vieții spirituale arabo-maure, iar, mai departe, urmele preistoriei sale ne conduc prin scolastică și umanism spre academiile de matematicieni din veacurile al șaptesprezecelea și al optsprezecelea și până la filosofii romantice și semnele runice din visurile magice ale lui Novalis¹. Aceași idee eternă, care s-a întruchipat pentru noi în jocul cu mărgelile de sticlă, a stat la baza tuturor mișcărilor pentru realizarea idealului unei *Universitas Litterarum*², a tuturor academiilor platonice, a tuturor asociațiilor unei elite spirituale, a tuturor tentativelor de apropiere între științele exacte și cele libere, a tuturor încercărilor de conciliere a științei cu arta sau a științei cu religia. Spirite ca Abélard³, ca Leibniz, ca Hegel au nutrit fără îndoială visul

¹ Pentru Novalis (Friedrich Leopold von Hardenberg) (1777–1801), poet romantic german, reprezentant al „idealismului magic“, lumea subiectivă era singura realitate, iar visul, un izvor de adevăruri absolute. Runele sunt cele mai vechi semne grafice germanice. În limba gotă, *rūna* – „secret“, taină.

² Aici, cu sensul de totalitate a studiilor literare și științifice.

³ Pierre Abélard (1079–1142), filosof și teolog scolastic francez, este întemeietorul conceptualismului, poziție filosofică înaintată pentru vremea sa, care respingea teza că generalul ar exista ca o realitate independentă de lucrurile individuale. Conform conceptualismului,

de a cuprinde universul spiritual în sisteme concentrice și de a reuni frumusețea vie a fenomenului spiritual și a artei cu magica putere de formulare a disciplinelor exacte. În vremurile în care muzica și matematica au trăit aproape concomitent o perioadă clasică, alianțele și fecundările dintre cele două discipline au fost numeroase. Iar cu două veacuri mai înainte, la Nikolaus von Kues¹, găsim fraze care aparțin aceleiași atmosfere, cum ar fi aceasta: „Spiritul se modelează conform potențialității, pentru a măsura totul în modul potențialității, conform necesității absolute, pentru a măsura totul în modul unității și simplității, cum o face Dumnezeu, și conform necesității de conexiune, pentru a măsura totul în funcție de specificul său, în sfârșit se modelează conform potențialității determinate, pentru a măsura totul în raport cu existența sa. Mai departe însă, spiritul măsoară și simbolic, prin comparație, ca atunci când se slujește de numele și de figurile geometrice și se raportează la ele, luându-le ca elemente de referință“. De altfel, nu numai această idee a lui Cusanus pare a viza jocul cu mărgelile de sticlă sau a corespunde și izvorî dintr-o direcție imaginativă similară aceleia a acestui joc de idei; pot fi indicate la el mai multe alte intuiții asemănătoare. Dragostea lui pentru matematici, capacitatea și plăcerea lui de a utiliza figuri și axiome din geometria euclidiană ca elemente alegorice pentru noțiuni teologico-filosofice par a se afla foarte aproape de mentalitatea

generalul există totuși pe planul logic, sub forma noțiunilor, a „conceptelor“. Filosoful francez a combătut fanatismul religios, pledând pentru așezarea credinței pe baze raționale, fapt care a fost condamnat ca erezie de către Biserică. Pe plan literar, Abélard a devenit eroul unei celebre povestiri medievale despre dragostea lui nefericită pentru Héléoise.

¹ Nikolaus von Kues (Cusa, Cuës sau Cusanus) (1401–1464), cardinal și filosof german, a cărui gândire panteistă conține elemente dialectice remarcabile. A propus fundamentarea studiului naturii pe matematică.

jocului și, uneori, latineasca lui (ale cărei vocabule nu sunt rareori propriile-i invenții libere, fără ca prin aceasta să rămână de neînțeles pentru vreun cunoscător al latinei) ne amintește de plasticitatea liberă de rigori a limbajului jocului.

După cum a putut-o arăta însuși motto-ul pus în fruntea studiului nostru, Albertus Secundus se numără în egală măsură printre străbunii jocului cu mărgelile de sticlă. Presupunem de asemenea – ce-i drept, fără a o putea dovedi cu citate – că ideea jocului i-a stăpânit și pe acei muzicieni învățați din secolele al șaisprezecelea, al șaptesprezecelea și al optsprezecelea, care puneau la baza compozițiilor lor muzicale speculații matematice. Ici și colo în vechile literaturi dăm peste legende despre jocuri înțelepte și magice, care erau scornite și jucate de către cărturari, călugări sau la curți princiare cu dragoste de cele spirituale, de exemplu în forma unor jocuri de șah, ale căror figuri și câmpuri aveau în afara semnificațiilor obișnuite și alte înțelesuri, tainice. Sunt cunoscute îndeobște acele relatări, povestiri și mituri din epocile timpurii ale tuturor culturilor, care atribuiău muzicii, cu mult mai presus de orice valoare pur artistică, o forță capabilă să domine sufletele și popoarele, făcând din ea un factor tutelar misterios sau un cod de legi pentru oameni și state. De la China cea mai veche până la mitologia greacă, concepția unei vieți ideale, celeste a oamenilor, sub hegemonia muzicii, și-a jucat rolul său. Cu acest cult al muzicii („în eternele preschimbări, misterioasa forță a muzicii ne salută pe-al nostru tărâm“ – Novalis) se află în cea mai intimă conexiune și jocul cu mărgelile de sticlă.

Admițând că ideea jocului este veșnică și că ea a existat și s-a manifestat întotdeauna, cu mult înainte de realizarea ei în practică, concretizarea ei în forma cunoscută de noi are prin urmare o anumită istorie a sa, ale cărei etape mai importante vrem să încercăm a le înfățișa pe scurt.

Mișcarea spirituală ale cărei roade sunt, între multe altele, constituirea Ordinului și jocul cu mărgele de sticlă, își are începuturile într-o perioadă istorică ce poartă numele de „Epoca foiletonistică“, nume dat de istoricul literar Plinius Ziegenhalß, autor al unor cercetări fundamentale. Asemenea nume sunt frumoase, însă pline de primejdii și iscă întotdeauna tentația de a aprecia nejust o oarecare stare de lucruri din viața trecută a umanității; epoca „foiletonistică“ n-a fost nicidecum lipsită de spirit, ba nici măcar săracă spiritualicește. Dar, așa se pare după opinia lui Ziegenhalß, a știut să-și valorifice prea puțin spiritul sau, mai mult încă, n-a știut să afle pentru spirit locul și funcția corespunzătoare în economia vieții și a statului. S-o mărturisim deschis, noi cunoaștem foarte prost această epocă, deși ea este terenul pe care a crescut aproape tot ceea ce constituie astăzi caracteristicile vieții noastre spirituale. A fost, după Ziegenhalß, o epocă într-o măsură deosebită „burgheză“ și favorabilă individualismului exacerbat, iar dacă, pentru a-i contura atmosfera, cităm câteva trăsături așa cum reies din descrierea lui Ziegenhalß, un lucru cel puțin știm cu toată certitudinea, anume că aceste trăsături nu sunt inventate sau exagerate prea mult și definite eronat, căci marele cercetător le probează cu un număr nesfârșit de documente literare și de altă natură. Ne raliem deci savantului, singurul ce-a învrednicit până acum epoca „foiletonistică“ cu o cercetare serioasă, și, referitor la aceasta, nu vrem să uităm că este ceva ușuratic și nerod să strâmbi din nas când vine vorba despre greșeli și rele obiceiuri din timpuri îndepărtate.

Începând de la sfârșitul Evului Mediu, evoluția vieții spirituale în Europa pare a fi avut două mari tendințe: eliberarea gândirii și a credinței de orice influență autoritară, așadar, lupta rațiunii ce se simțea suverană și matură împotriva dominației Bisericii Romane, și – pe de altă parte – căutarea tainică, dar pasionantă în direcția unei

legitimări a acestei libertăți, pentru aflarea unei autorități noi, izvorâte din gândirea însăși și adecvată ei. Generalizând, se poate spune: în mare, spiritul a câștigat această luptă, adesea uimitor de contradictorie, pentru atingerea celor două țeluri în principiu opuse. Nu ne e îngăduit să ne întrebăm dacă biruința contrabalansează ne-nunțările sacrificii, dacă ordinea actuală a vieții noastre spirituale este destul de desăvârșită și va dura suficient de mult, pentru ca toate suferințele, convulsiile și anomaliiile, de la procesele pentru vrăjitorie și ruguri până la soarta multor „genii“ care au sfârșit prin nebunie sau sinucidere, să poată apărea ca niște jertfe pline de sens. Istoria s-a consumat – nu are nicio însemnătate dacă a fost bună, dacă ar fi fost preferabil să nu fi existat, dacă suntem în măsură să-i apreciem „sensul“. Oricum, luptele pentru „libertatea spiritului“ au avut loc, iar ca o consecință a lor, în chiar acea târzie epocă foiletonistică, spiritul s-a bucurat, de fapt, de o independență nemaiauzită și insuportabilă pentru el însuși, deoarece, înlăturând total tutela bisericească și parțial pe cea statală, n-a găsit încă o lege autentică, formulată și respectată de el însuși, o nouă autoritate și legitimitate reală. Exemplele de degradare, de venalitate, de autoabandon al spiritului din acel timp, pe care ni le relatează Ziegenhalß, sunt, în parte, cu adevărat uimitoare.

Trebuie să mărturisim că nu suntem în măsură să dăm o definiție clară a producțiilor după care denumim epoca, adică a „foiletoanelor“. Cum se pare, aceste foiletoane, ca parte deosebit de agreată din materialul presei cotidiene, erau produse cu milioanele, formau hrana principală a cititorilor setoși de cultură, înformau, sau mai curând „flecăreau“, despre mii de subiecte științifice și, pare-se, cei mai inteligenți dintre foiletoniști își luau adesea în derâdere propria lor activitate, în orice caz Ziegenhalß ne destăinuie că a dat peste numeroase lucrări pe care el este

înclinat să le considere drept niște autopersiflări ale autorilor, scrierile fiind cu totul ininteligibile. E foarte probabil ca în aceste articole produse pe scară industrială să se includă o cantitate de ironie și autoironie, către înțelegerea căreia cheia abia ar trebui să fie regăsită. Fabricanții de asemenea palavre aparțineau în parte redacțiilor gazetelor, în parte erau scriitori „liber-profesioniști“, adesea erau numiți chiar poeți, însă se pare că foarte mulți dintre ei se recrutau dintre învățați, fiind până și profesori universitari de renume. Conținutul îndrăgit al unor astfel de articole îl constituiau anecdotele din viața bărbaților și a femeilor celebre, precum și corespondența lor, și purtau titluri cam ca acestea: *Friedrich Nietzsche și moda feminină de la 1870*, sau *Mâncărurile preferate ale compozitorului Rossini*, sau *Rolul cățelilor de salon în viața marilor curtezane* și altele asemănătoare. Se mai bucurau de apreciere studiile cu caracter istoric asupra unor teme actuale din conversația celor avuți, ca acestea: *Visul producerii pe cale artificială a aurului de-a lungul veacurilor*, sau *Încercările de a influența prin mijloace chimico-fizice starea vremii și sute de alte lucruri similare. Când citim titlurile unor astfel de flecăreli, citate de Ziegenhalß, uimirea noastră provine mai puțin din faptul că se găseau oameni care le devorau ca lectură de fiecare zi, cât mai ales din acela că autori reputați și de rang și cu bună formație contribuiau la „deservirea“ acestui uriaș consum de nimicuri așa-zis interesante, cum și glăsuia în mod semnificativ expresia; expresia indică de altfel și relația din acea vreme dintre om și mașină. Când și când, deosebit de bine primite erau interviurile luate unor personalități cunoscute asupra unor chestiuni la ordinea zilei, interviuri cărora Ziegenhalß le dedică un capitol special și cu prilejul cărora, de exemplu, mari chimiști sau virtuozii ai pianului își dădeau părerea asupra politici, îndrăgiți actori, dansatori, sportivi, aviatori și chiar poeți se pronunțau asupra foloaselor și dezavantajelor*

celibatului, asupra presupuselor cauze ale crizelor financiare și așa mai departe. Intenția era exclusiv aceea de a reuni un nume cunoscut cu o temă actuală: citiți în studiul lui Ziegenhalß exemplele parțial frapante, sunt sute. Cum s-a spus, probabil că în această activitate se amesteca o considerabilă cantitate de ironie, era poate chiar o ironie demonică, deznădăjduită, însă ne e foarte greu s-o înțelegem; dar toate aceste lucruri grotești erau primite neîndoielnic cu o seriozitate de bună-credință de către marea mulțime a celor ce par să fi fost pe atunci izbitor de dornici de lectură. Când un tablou celebru își schimba posesorul, când un manuscris prețios era vândut la licitație, când un castel vechi ardea, când purtătorul unui răsunător nume aristocratic se găsea amestecat într-un scandal, atunci cititorii nu numai că aflau în mii de foiletoane despre faptul în sine, dar căpătau chiar în aceeași zi sau în următoarea încă o mulțime de materiale anecdotice, istorice, psihologice, erotice și de altă natură; peste fiecare replică, peste fiecare fapt divers se revărsa un potop de scrieri redactate la repezeală, iar producerea, trierea și formularea tuturor acestor reportaje purtau pecetea categorică a mărfurilor de larg consum fabricate în grabă și fără spirit de răspundere. De altfel, genului foiletonistic îi aparțineau, se pare, și anumite jocuri, în practicarea cărora erau atrași cititorii înșiși și prin mijlocirea cărora era activizată supraalimentarea lor cu cunoștințe; despre aceasta ne informează o lungă notă a lui Ziegenhalß asupra ciudatei teme numite „jocuri de cuvinte încrucișate“. Pe vremea aceea, mii și mii de oameni, dintre care o parte îndeplineau munci trudnice și duceau o viață grea, ședeau ghemuiți în orele lor libere deasupra unor careuri și încrucișări de litere, ale căror spații albe le umpleau după anumite reguli ale jocului. Vrem să evităm a vedea numai aspectul ridicol și nătâng al exercițiului și să ne abținem a face ironii pe seama lui. Acei oameni, cu

șaradele lor puerile și cu articolele lor de culturalizare, nu erau nicidecum niște copii lipsiți de griji sau niște feaci¹ cu chef de joacă; dimpotrivă, existau mai curând îngroziți, în mijlocul unor fierberi și cutremure politice, economice și morale, luaseră parte la un număr de teribile războaie și de războaie civile, iar micile lor jocuri culturale nu erau numai niște copilării plăcute și stupide, ci corespundeau unei nevoi adânci de a închide ochii și de a se refugia din marasmul problemelor nerezolvate și al înspăimântătoarelor presimțiri ale prăbușirii într-o lume fictivă pe cât posibil pașnică. Învățau cu perseverență șoferia, grele jocuri de cărți și se dedicau, visători, dezlegării careurilor de cuvinte încrucișate – căci se aflau aproape fără apărare în fața morții, a spaimei, a durerii, a foamei, în vreme ce bisericile nu mai aveau puterea să-i aline, iar spiritul nu-i mai consilia. Ei, care citeau atâtea articole și audiau atâtea conferințe, nu-și acordau timp și nu-și dădeau ostenala să se fortifice împotriva fricii, să combată în sufletul lor teama de moarte, trăiau tresărind și nu mai credeau în nicio dimineată.

Se țineau și conferințe, astfel că va trebui să luăm în discuție pe scurt și această specie întru câtva mai de soi a foiletonului. Specialiști, ca și bandiți intelectuali ofereau cetățenilor din acea vreme, care mai țineau încă foarte mult la noțiunea de cultură, sărăcită însă de vechiul ei înțeles, pe lângă articole și un număr mare de conferințe, nu numai sub forma unor discursuri festive în ocazii speciale, ci într-o concurență sălbatică și într-o cantitate aproape de neconceput. Pe-atunci, un cetățean dintr-un oraș de mărime mijlocie sau soția lui puteau audia conferințe cam în fiecare săptămână, în marile orașe însă, cam în fiecare seară, iar în aceste conferințe erau instruiți asupra

---

¹ Feaci, popor legendar menționat în *Odiseea*; pe insula lor a ajuns Ulise, fiind întâmpinat de Nausicaa, fiica regelui.

unor teme teoretice oarecare, asupra operelor de artă, asupra scriitorilor, învățaților, exploratorilor, călătoriilor în jurul lumii; la conferințe, auditoriul rămânea pur pasiv, relațiile lui cu conținutul lor, un oarecare fond aperiectiv, o anumită pregătire și receptivitate erau lucruri presupuse tacit, fără ca ele să existe efectiv în cele mai multe cazuri. Existau conferințe distractive, pline de temperament sau hazlii, să zicem, despre Goethe, în care acesta se dădea jos, în frac albastru, din diligențe și seducea fete din Strasbourg sau Wetzlar¹, sau despre cultura arabă, în care un număr de cuvinte intelectuale la modă erau amestecate ca într-un cornet pentru zaruri, și fiecare ascultător se bucura când recunoștea cu aproximație vreunul dintre acele cuvinte. Oamenii audiau conferințe despre poeți ale căror opere nu le citiseră niciodată și nici nu le trecuse prin minte să le citească, le plăcea să li se înfățișeze diapozitive cu aparatul de proiecție și se străduiau să răzbată, întocmai cum o făceau citind foiletonul din ziare, printr-un noian de valori culturale fragmentate și crâmpie de cunoștințe, sărăcite de sensul lor. Pe scurt, se aflau foarte aproape de acea îngrozitoare devalorizare a cuvintelor, care a chemat la viață, mai întâi în cercuri secrete și foarte restrânse, reacția eroică și ascetică ce-a devenit repede vizibilă și puternică, constituind originea unei noi autoeducații și demnități a spiritului.

În starea de incertitudine și în falsitatea vieții spirituale din acea vreme, care a vădit totuși în anumite privințe

¹ La Strasbourg, unde Goethe și-a continuat, în 1770, studiile începute la Leipzig, unde se naște dragostea lui pentru Friederike Brion, fiica pastorului din Sesenheim. Dar, evident, lucrul cel mai important, pe care l-a trăit în acest oraș, a fost renașterea sa spirituală datorită îndrumărilor lui Herder. La Wetzlar, tânărul scriitor a funcționat ca referent pe lângă Camera imperială de justiție. Aici a cunoscut-o pe Charlotte Buff, logodnica unui coleg. Îndrăgostit de ea, a izbutit să plece la timp pentru a evita un deznodământ dureros ca acela din *Suferințele tânărului Werther*, operă rezultată din chiar acest episod real.

energie și măreție, noi, cei de astăzi, descifrăm simptomul groazei care a pus stăpânire pe spirit, atunci când, la sfârșitul unei epoci aparent victorioase și prospere, s-a aflat deodată față în față cu neantul: simptomul unei mari mizerii materiale, al unei perioade de furtuni politice și războinice, al unei neîncrederi, răsărite peste noapte, față de sine însuși, față de propria putere și demnitate și chiar față de propria-i existență. În acea perioadă de decadență au avut loc și unele succese spirituale majore, între altele începuturile unei științe a muzicii, ai cărei legatari plini de recunoștință suntem. Dar pe cât este de ușor să se încastreze, frumos și ingenios, orice capitole ale trecutului în istoria universală, pe atât de incapabil este fiecare prezent să-și realizeze propria-i ordine și astfel, atunci când exigențele și realizările spirituale au decăzut repede până la un nivel foarte modest, o înfricoșătoare nesiguranță și deznădejde își fac loc tocmai printre intelectuali. Chiar atunci s-a descoperit (o descoperire intuită ici și colo încă de la Nietzsche) că, odată cu tinerețea, s-a încheiat și perioada creatoare a culturii noastre, că au început bătrânețea și amurgul, iar prin această înțelegere simțită brusc de toată lumea și formulată dur de mulți au fost lămurite atât de numeroasele semne îngrijorătoare ale timpului: mecanizarea plictisitoare a vieții, grava decădere morală, scepticismul popoarelor, lipsa de originalitate a artei. Întocmai ca în acele stranii basme chinezești, răsunase „muzica pieirii“, vibrase decenii de-a rândul ca un bas de orgă bubuind îndelung, pătrunsese repede sub forma corupției în școli, în ziare, în academii, răzbătuse sub înfățișarea melancoliei și a demenței printre cei mai mulți artiști și critici ai vremii ce mai puteau fi luați în serios, se dezlănțuise în toate ramurile artei, luând chipul unei superproducții barbare și diletante. Față de acest inamic ce se înstăpânise și nu mai putea fi alungat prin vreo formulă magică, au existat atitudini diferite. Amarul adevăr putea